

“L'exèrcit no podia estar contra el poble”

Francisco Mena (Sonsonate, 1942), és un militar de vocació, de l'exèrcit del Salvador. Fins aquí és la història de molts militars d'Amèrica Llatina, però Mena va decidir que el seu lloc era a l'altra banda i es va passar a la guerrilla, en un gest que molts encara li volen fer pagar. Amb la pau va ser diputat de l'FMLN, i després, desenganyat, es va exiliar a Barcelona, on estudia presentar-se a les presidencials del seu país.

Francisco Mena és un militar atípic. O no tant, com s'esforça a manifestar. La seva és una vocació indestructible, fins i tot quan el van fer fora de l'acadèmia militar va optar per fer una vaga de fam davant del palau del president per a ser readmès. Mena, com molts militars d'Amèrica Llatina, el van enviar a l'Escola de les Amèriques, dirigida pels EUA, on s'aprenien totes les tècniques per a esdevenir presidents de cop. Però Mena va acabar passant-se a la guerrilla del Frente Farabundo Martí de Liberación Nacional (FMLN) i dirigint-la amb èxit en la seva lluita contra l'oligarquia i els seus companys d'armes del Salvador. Amb els acords de pau del 1992 va esdevenir diputat de l'FMLN, això sí, sempre amb protecció armada, ja que alguns ex-companys castrenses no li perdonen el seu gest. Veient que la corrupció també afectava el seu partit va decidir exiliar-se a Barcelona i dedicar-se a la cooperació pel desenvolupament. Ara, però, estudia si tornar al seu país com a candidat a la presidència, després de les diverses peticions que ha rebut per unificar el partit, en un moment en què els sondeigs els auguren una victòria en les properes presidencials.

—Per què no coneixem militars llatinoamericans com vostè?

—En la història del Salvador hi ha una gran quantitat de militars que s'han rebel·lat per deixar de ser l'instrument que resol els problemes del poder. Però és cert que, en general, els militars salvadorencs en totes les crisis es posaven d'acord amb els EUA i l'oligarquia.

—Els militars que van trencar amb aquesta dinàmica sempre van perdre?

—Normalment sí, ja que apartar-se

del que lluita l'institució és molt fort. Avui, però, els militars, ja sense poder polític, ens donen la raó als molt pòquets que creiem que les forces armades no podien estar en contra dels interessos del poble. Però hi havia la doctrina de seguretat nacional, els interessos dels EUA, i sobretot les oportunitats de poder i corrupció, que eren massa grans.

—Perquè, parlant d'armes, els bons sempre han estat intel·lectuals, estudiants i fins i tot capellans ficats a guerrillers?

—Aquí sí que n'hi ha pocs, però a cada país sempre ha existit algun nucli de militars que representa els interessos del poble. Pel que fa als intel·lectuals, aquest és un moment molt important de reflexió perquè n'hi ha molts que es van cansar de lluitar pel que pensaven i potser per un interès personal avui molts d'ells es troben servint el sistema. Hi ha militars que poden estar pensant que maten per qüestions polítiques sense voler fer-ho, i que ho fan pel seu salari. Cosa que jo no avalo, però el mateix fan els intel·lectuals, el que passa és que el mal no es veu perquè no tenen una arma a la mà. Però la violència estructural és important, per això crec que la comparació és vàlida.

—Per què aquesta obsessió des de ben petit per ser militar?

—Des dels ulls de Barcelona és difícil veure-ho, però cal tenir en compte que pel que havia llegit sempre havia cregut en el soldat com a defensor del seu poble, que lluita per la justícia social, per la democràcia.

—A vostè el van arrestar per comunista quan no sabia ni què volia dir això, oi?

—Sí, em van empresonar, em van torturar i em volien fer desaparèixer.

“No tothom és apte per torturar. En qualsevol manifestació: el cap es queda enrera i veu quin policia pega sense necessitat. És el que pot servir de torturador”

I ni tan sols sabia què era el comunisme! I això que jo no era de la tropa. Però els oficials en realitat tampoc tenien clar què era el comunisme. Ens bombardejaven molt dient-nos que era una cosa dolenta. Però quan vas coneixent què és el comunisme veus que és una altra cosa. El fet d'haver acusat Amèrica Llatina i el Salvador que el problema fonamental era el comunisme és el pitjor error històric que es podia haver comès. Els problemes del meu país han estat i són problemes de corrupció, d'injustícia social, de grans nivells de pobresa, de subdesenvolupament, i alhora que ens diguin que ens hem de desenvolupar immediatament i igual com els països del nord.

—En la seva joventut, quins eren els seus referents?

—Quan pensava en exèrcit del poble també pensava en persones que no eren totalment militars però que en algun temps van agafar una arma, com el cas del Che Guevara, i aquest encara és un element important en la meua manera de veure les coses. Un altre militar que em ve al cap és el general Gerardo Barrios, que diuen que va dur el cafè al país. Voler ser com el Che o el general Gerardo Barrios, per mi era una cosa bastant pareguda, ja que tots dos buscaven el bé pel poble. El que no saps com a cadet quan entres a l'acadèmia militar és que per a

viure bé hauràs de fer coses molt negatives per a la teua família i per a la teua societat, com és ser el poder instrumental del sistema que en determinat moment et necessita per resoldre una crisi, i estar preparat, fins i tot, per torturar i matar el teu propi poble.

—Com ensenyen a torturar?

—Normalment això és quelcom selectiu, perquè no tothom és apte. En un operatiu, i això ho pots veure tu en qualsevol manifestació, el cap, que es queda enrere, veu quin és el policia que pega sense cap necessitat i per tant el que pot servir per torturador. I aleshores li van donant alguna prerrogativa i alhora el van comproment en coses clandestines: ‘mira, a tu et tinc confiança i aniràs a capturar tal persona a aquesta casa, però ho faràs a les tres de la matinada’, és a dir, fora de la llei. Quan aquesta gent fa la primera acció, es pensa que està guanyant la confiança del seu cap, però el que no sap és que està caient a les seves mans. Hi ha militars que s'hi presenten, així com hi ha militars, fins i tot al Salvador, que mai no es van prestar a torturar una persona, i això ho sé perquè ho vaig viure i m'hi vaig negar.

—Expliqui'm una d'aquestes situacions.

—És que la meua actitud i inquietuds polítiques m'han ajudat a impedir que la gent mai em busqués per això. Però fins on vaig poder arribar, que no m'agrada dir-ho, va ser, per exemple, com a membre de la Guàrdia Nacional, comandant el desallotjament d'una vaga. Això és molt terrible dir-ho però és important que la gent ho sàpiga, jo duia l'ordre del cap de la Guàrdia de fer cas a l'empresari, que em diria qui eren els líders que havíem d'eliminar perquè l'empresa continués tranquil·la. I això que en aquell moment no podíem dir que estaven fent accions de protesta violentes. Jo no els hi vaig fer cas, no era als militars als que tocava decidir si allò era legal o il·legal. Què havien de saber d'aquest objectiu els soldats que jo manava?

I això també pot passar aquí. La decisió política està a un nivell, el cap té una informació més, ni sap que

hi ha gent que provoca a l'altre cantó.

—En aquest sentit, en el seu llibre també explica com van manipular els resultats d'unes eleccions.

—Aquest exemple a Amèrica Llatina l'han viscut molts militars. Et diuen: ‘mirin, els comunistes volen prendre el poder i hem de veure com ho fem per evitar-ho’. I això que precisament les eleccions eren el que ens deien que feia que un país fos democràtic. Van ficar-se en la campanya electoral per por que guanyés l'oposició, i ni tan sols estem parlant d'un grup que volgués implantar el sistema comunista, estaven dins una coalició amb els demòcratacristians i altres. I en el moment en què t'ordenen que caldria canviar el resultat electoral estan destruint l'únic element que aleshores teníem a Amèrica Llatina per dir que érem democràtics. Avui diuen que estem en transició a la democràcia, aleshores què és el que teníem aquells anys? Per tant, no perquè hi ha eleccions hi ha democràcia. Caldria preguntar-nos encara què és la democràcia, si només és tenir eleccions o té un sentit més de llibertat, on el poble pot prendre decisions i sentir-se'n responsable, com el que s'està construint a Porto Alegre, Brasil. Una democràcia que no sigui de baixa intensitat.

—En quin moment vostè es va adonar que, tal com explica al llibre, els militars no servien el poble sinó els interessos de l'oligarquia?

—La primera decepció va ser aquella qüestió electoral, que de fet encara vaig fer creient que defensava la democràcia. Posteriorment et vas adonant que totes les actituds del Govern estan en contra de les majories i de la gent pobra. I que d'alguna manera totes les coses, fins i tot les lleis, estan al servei del poder econòmic. Com a militar la relació amb els oligarques et podia donar molt: un cotxe, no sé quants milers de dòlars, una propietat, depèn de l'interès que poguessin tenir en tu. I et va ficant en un sistema que t'obliga a servir-lo. Això et crea grans contradiccions.

—Es va trobar amb algun cas concret que li oferissin diners per alguna cosa?

—Una vegada en un cop d'estat.

Crec que va ser com una prova, que vaig passar satisfactòriament. Una vegada un empresari em va cridar a un cafè i em va posar una quantitat de diners damunt la taula, jo aleshores era comandant de l'esquadró de paracaidistes, i en aquell moment aquella unitat era molt important per a garantir un cop d'estat. Aquella quantitat de diners significaven el meu salari durant molts anys, tanmateix pensant en certs valors de la meua família i especialment del meu germà, vaig veure que allò era un problema, i vaig lliurar aquells diners al meu comandant i vaig denunciar la preparació del cop d'estat i em vaig prestar per seguir d'infiltrat. Després d'allò em van arribar a oferir un cotxe nou i me'l van enviar a les forces aèries. Ho vaig tornar a denunciar.

—Dir que no a aquells regals significava quedar marcat?

—És clar. I després quan vaig ser diputat pel Frente vaig arribar a dir no a 4 milions de colones i més que m'oferien per donar el vot per aprovar l'impost de l'IVA. I no me'n penedeixo. La tranquil·litat que jo sento no la canvio per res, ni per la de gent que té molts diners.

—Per cert que vostè va ser l'únic del Frente que va votar no a l'impost...

—Sí, i això que m'hauria anat molt bé econòmicament.

—Després de l'exèrcit vostè va passar a la guerrilla.

—El moviment popular organitzat pel Frente va ser i és un dels moviments més forts d'Amèrica Llatina, i també va arribar a certs sectors de l'exèrcit. Ara encara no és el moment de dir noms, però les decisions d'optar per la justícia i el poble no les tenia només jo o els que ens vam passar a la guerrilla.

—Perquè després de deixar les armes el Frente no guanyà les eleccions?

—A part de diverses irregularitats, érem nous en la contesa electoral i les contradiccions eren més evidents que quan estàvem a la guerrilla. I el cas de Joaquín Villalobos és emblemàtic. A la guerrilla era un líder. Però seguint una estratègia dels EUA, el primer que va fer va ser dividir el Frente i la

"Et vas adonant que totes les actituds del Govern estan en contra de les majories i de la gent pobra, que totes les coses, fins i tot les lleis, estan al servei del poder econòmic."

"La tranquil·litat que jo sento no la canvio per res, ni per la gent que té molts diners"

cosa es va complicar. Villalobos a més es va posar a negociar amb la dreta salvatge que estava en el poder i que era la que li podia donar poder a nivell econòmic, que és el que ell buscava.

—Com veu la situació al Salvador?

—Malament després dels governs d'Arena que no ha parat de privatitzar i donar facilitats a les multinacionals, però amb moltes possibilitats d'assolir un govern del Frente.

—Vostè en qualitat de representant de l'ONG REDS va passar fa poc pels territoris on havia lluitat i va trobar els seus exsoldats ara treballant en cooperatives, queixosos que els bancs els escanyen, quina sensació li produeix?

—La reflexió és molt dura. Després dels acords de pau, les cooperatives han estat especialment afectades per un govern que les ha volgudes eliminar. I la lluita ha estat per no desaparèixer més que no pas per desenvolupar-se. I si no hi ha un canvi de política la situació esclatarà amb

conseqüències imprevisibles. Alguns m'han dit que caldrà tornar a la violència.

—A vostè li han demanat de tornar al seu país i encapçalar la renovació del Frente. Ara que tenen possibilitats de guanyar. Ho farà?

—Jo no puc dir ni que sí ni que no. Alguna gent m'ha dit que puc fer alguna cosa per unir esforços. Ara estic fent un màster de cooperació i estic treballant a REDS en un projecte en què crec molt. I em sento bastant realitzat. I tornar allà per enfrontar-me a les divisions internes del partit em fa sentir una mica malament.

—De La Rúa, Lagos, bones perspectives electorals per l'FMLN i el FSLN... l'esquerra tornarà a governar Amèrica Llatina?

—En la perspectiva general no veig que la cosa sigui fàcil, però no sóc pessimista.

Oriol Cortacans